

PAPER DETAILS

TITLE: ADIYAMAN AGZINDA OLUMSUZLUK KAVRAMI

AUTHORS: Burak Telli, Büsranur Aslan

PAGES: 341-371

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4593550>

Araştırma Makalesi/Research Article

ADIYAMAN AĞZINDA OLUMSUZLUK KAVRAMI

The Negativity Concept in Adıyaman Dialect

Doç. Dr. Burak TELLİ

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
btelli46@gmail.com
Kahramanmaraş/TÜRKİYE
ORCID

Arş. Gör. Büşranur ASLAN

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
busranuraslan02@gmail.com
Kahramanmaraş/TÜRKİYE
ORCID

Geliş Tarihi / Received Date: 09.02.2025
Kabul Tarihi / Accepted Date: 28.04.2025
Yayın Tarihi / Published Date: 30.04.2025

Atıf/Citation

Telli, Burak – Aslan, Büşranur. “Adıyaman Ağzında Olumsuzluk Kavramı”. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]* 11/22 (Bahar 2025), 341-371.

10.28981/hikmet.1636245

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Kör Hakem

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Benzerlik Taraması: Bu makale turnitin programında taranmıştır.

Etik beyan: Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.

Lisans: CC BY-NC 4.0

Yayımlanan makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'un Editör ve Yazarlar için yayımlanmış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.

Yazar Katkı Oranı:

1. Yazar %50, 2. Yazar %50 oranında katkı sunmuştur.

ÖZ

Olumsuzluk kavramı; kelimelerde gerçekleşmeme, olmama durumunu belirtir. Bir dilde olumlu bir durum olumsuz durumla var olmaktadır. Çünkü insan yaşamında da her şey zıddıyla mevcuttur. Bu zıt durumlar sonucunda insanlar düşüncelerini ifade ederken olumlu durumların yanında olumsuz durumları da sıklıkla kullanırlar ve söz varlığı hazinesine aktarırlar. Olumsuzluk her dilde mutlaka bulunmaktadır. Ancak dillerin yapılarına bağlı olarak farklılık göstermektedir. Her ağız yöresinde olumsuzluk kavramı farklılık gösterebilir. Bunun sebebi ağız yörelerinin söz varlığının birbirinden farklı olmasıdır. Bu bağlamda, olumsuzluk yapılarının ve kullanım biçimlerinin incelenmesi, hem dilbilimsel açıdan hem de bölge kültürüne dair önemli veriler sunmaktadır. Batı Grubu Ağızları içerisinde yer alan Adıyaman ağzında olumsuzluk kavramı dikkat çeken bir konudur. Adıyaman ağzında olumsuzluk, kelime ya da cümle düzeyinde çeşitli biçimlerde karşımıza çıkmakta ve bazen diğer ağızlardan farklı kullanımlar sergileyebilmektedir. Adıyaman ağzının olumsuzluk yapıları, ölçünlü Türkçeye ve diğer ağızlara kıyasla farklılıklar göstermektedir. Bu çalışmada Adıyaman ağzındaki olumsuzluk belirten kavramların derlenmesi için Burak Telli ve Türker Barış Bulduk tarafından hazırlanan “Adıyaman İli ve Yöresi Ağızları Söz Varlığı” adlı eser temel kaynak olarak ele alınmıştır. Eserde taranan madde başları gruplara ayrılarak olumsuzluk kavramını ifade eden biçim birimlere yer verilmiştir. Çalışmada olumsuzluk belirten biçim birimler ve olumsuz kelimelerle kurulan olumsuzlukların yanı sıra olumsuz anlam içeren kavramlar üzerinde durulmuştur. Böylece Adıyaman ağzında olumsuzluk kavramının nasıl oluştuğu, hangi eklerle, hangi kelimelerle ve hangi anlamlarda olumsuz durumlar kurulduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Adıyaman Ağızı, Olumsuzluk, Olumsuz Biçimbirim, Olumsuz Anlambirim.

ABSTRACT

The concept of negativity; It indicates the state of non-realisation, non-existence in words. In a language, a positive situation exists with a negative situation. Because in human life, everything exists with its opposite. As a result of these opposite situations, people often use negative situations as well as positive situations when expressing their thoughts and transfer them to the vocabulary treasury. Negativity is present in every language. However, it differs depending on the structures of languages. The concept of negativity may differ in each dialect region. This is because the vocabulary of dialectal regions is different from each other. In this context, analysing negativity structures and their usage patterns provides important data both linguistically and about the culture of the region. The concept of negativity in Adıyaman dialect, which is included in the Western Group Dialects, is a noteworthy issue. In Adıyaman dialect, negativity appears in various forms at word or sentence level and sometimes exhibits different uses from other dialects. The negativity structures of Adıyaman dialect show differences compared to standard Turkish and other dialects. In this study, the work titled ‘Adıyaman Province and Region Dialects Word Variety’ prepared by Burak Telli and Türker Barış Bulduk was taken as the main source for the compilation of the concepts indicating negativity in Adıyaman dialect. The headings scanned in the work are divided into groups and suffixes and words expressing the concept of negativity are included. In the study, the concepts containing negative meanings as well as the negativities established with affixes and negative words indicating negativity were emphasised. Thus, it was determined how the concept of negativity was formed in Adıyaman dialect, with which suffixes, with which words and in which meanings negative situations were established.

Keywords: Adıyaman Dialect, Negativity, Negative Morpheme, Negative Semantic Unit.

Giriş

Olumsuzluk, Türkçe Sözlük'te “Olumsuz olma niteliği veya durumu; menfilik, nefiy” anlamında geçmektedir (TDK, 2011, 1800).

Gramer Terimleri Sözlüğü'nde olumsuzluk “cümlede yüklem bildirdiği oluş ve kılışın olumsuz olarak gerçekleştiğini gösteren dilbilgisi kategorisi” şeklinde tanımlanırken; Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü'nde, “cümledeki yüklem anlattığı oluşu yadsıma yoluyla gerçekleştiren bir ulam” olarak ifade edilmektedir (Korkmaz, 2007,162; Vardar, 2002,151).

Olumsuzluk kavramı; kelimelerde gerçekleşmeme, olmama durumunu belirtir. Bir dilde olumlu bir durum olumsuz durumla var olmaktadır. Çünkü insan yaşamında da her şey zıddıyla mevcuttur. Bu zıt durumlar sonucunda insanlar düşüncelerini ifade ederken olumlu durumların yanında olumsuz durumları da sıklıkla kullanırlar ve söz varlığı hazinesine aktarırlar.

Olumsuzluk kavramı doğada daima var olan bir olgu olduğu için her dilde mutlaka olumsuzluk kategorisi bulunmaktadır; ancak dillerin yapılarının, sözdizimi özelliklerinin farklılığına bağlı olarak olumsuzluğun ifadesi de farklılıklar gösterebilmektedir (İlhan ve Kabadayı, 2017, 14).

Olumsuzluk; eyleme gerçekleşmeme, ada yokluk kodlama yoluyla oluşturulan, sıklıkla dilbilgisel boyutuyla öne çıkan bir anlamsal ulamdır. Bir kısmı doğrudan, bir kısmı dolaylı yoldan belirtmek üzere olumsuzluk kodlayıcıları, hem ek hem sözcük, sözcük öbeği bazında oldukça fazladır (Üstünova, 2016, 1703).

Anadolu'da bugün birbirinden farklı ağızların bulunması, 11. yüzyıldan itibaren bu topraklara yerleşen Oğuz boylarının farklı ağız özelliklerine sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Anadolu'ya çeşitli zamanlarda ve çeşitli vesilelerle gelen Oğuz dışı Türk unsurlarla, yabancı unsurların da bu ağızların oluşumunda önemli etkileri olmuştur. Aynı veya benzer özelliklere sahip bu ağızlar, tarihi ve etnik yapı ile bağlantılı olarak Anadolu'nun belirli yörelerinde kümelenmiştir. Bu kümeler, iç göçlerin doğurduğu karışma kaynaşmalara, eğitim-öğretimin ve iletişim araçlarının etkisine rağmen, henüz varlıklarını sürdürmektedirler (Karahan, 2017, 1).

Adıyaman ağızı, Leyla Karahan'ın Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması eserinde Batı Grubu Ağızları içerisinde yer almaktadır. Batı Grubu Ağızları, Anadolu'da en yaygın alana yayılan ağız grubudur. Bu ağız grubunun sınırları kuzeydoğuda Giresun'dan başlar, Sivas, Malatya, Adıyaman, Halfeti ve Birecik'i (Urfa) içine alarak güneyde Suriye sınırına ulaşır. Marmara Denizi, bu ağız bölgesinin kuzeybatıdaki tabii sınırıdır (Karahan, 2017, 114).

Türkçenin zengin ağız yapısı, farklı coğrafi bölgelerdeki konuşma biçimlerinin çeşitlenmesine olanak tanımaktadır. Her yöre, kendine özgü kelime ve yapı kullanımlarıyla dilin dinamiklerini şekillendirirken, bu çeşitlilik Türkçenin anlam ve kullanım zenginliğine katkıda bulunmaktadır. Adıyaman ağızı, Batı Grubu Ağızlarında yer almakta ve kendine özgü fonetik, morfolojik ve semantik özellikler barındırmaktadır.

Adıyaman ağızında olumsuzluk kavramı dikkat çeken bir konudur. Her ağız yöresinde olumsuzluk kavramı farklılık gösterebilir. Bunun sebebi ağız yörelerinin söz varlığının birbirinden farklı olmasıdır. Bu bağlamda,

olumsuzluk yapılarının ve kullanım biçimlerinin incelenmesi, hem dilbilimsel açıdan hem de bölge kültürüne dair önemli veriler sunmaktadır. Adıyaman ağzında olumsuzluk, kelime ya da cümle düzeyinde çeşitli biçimlerde karşımıza çıkmakta ve bazen diğer ağızlardan farklı kullanımlar sergileyebilmektedir. Adıyaman ağzının olumsuzluk yapıları, ölçünlü Türkçeye ve diğer ağızlara kıyasla farklılıklar göstermektedir.

Türkçenin her döneminde ve sahasında görülen olumsuzluk kavramı, şekil açıdan bakıldığında eklerle olumsuzluk ve kelimelerle olumsuzluk şeklinde iki temel yapıyla karşımıza çıkmaktadır (İlhan - Kabadayı, 2017, 191).

Bu çalışmada Adıyaman ağzındaki olumsuzluk belirten kavramların derlenmesi için Burak Telli ve Türker Barış Bulduk tarafından hazırlanan “Adıyaman İli ve Yöresi Ağızları Söz Varlığı” adlı eser temel kaynak olarak ele alınmıştır. Telli ve Bulduk, bu çalışmalarında yöreyle ilgili kendisinden önce yapılan tüm çalışmaları taramış olmaları ve ilaveten sahadan derledikleri söz varlıklarına çalışmalarında yer vermeleri münasebetiyle söz konusu kaynak yörenin söz varlığı üzerine hazırlanmış en güncel ve kapsamlı kaynak durumundadır. Bu sebeple çalışmamızda bu kaynak esas alınmıştır. Eserde taranan madde başları gruplara ayrılarak olumsuzluk kavramını ifade eden eklerle ve kelimelere yer verilmiştir. Çalışmada olumsuzluk belirten ekler ve olumsuz kelimelerle kurulan olumsuzlukların yanısıra olumsuz anlam içeren kavramlar üzerinde durulmuştur. Çalışma, olumsuzluk içeren biçimbirim ve anlambirim olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir. Türkçede olumsuzluk belirten ekler “-mA, -mAz, -mAdAn, -mAzlık, -mAksızIn, -sIz, mı soru eki” gibi eklerdir. Türkçede olumsuzluk belirten kelimeler “değil, hiç, yok, hayır, ne ... ne (de), ama, aksi hâlde, yoksa” gibi kelimelerdir. Biçimbirimler tespit edilirken olumsuzluk belirten ekler ve kelimeler dikkate alınmıştır. Anlambirimler belirlenirken kelimenin ya da cümlemin anlam olarak olumsuz bir durumu karşılaması dikkate alınmıştır. Böylece Adıyaman ağzında olumsuzluk kavramının nasıl oluştuğu, hangi eklerle, hangi kelimelerle ve hangi anlamlarda olumsuz durumlar kurulduğu tespit edilmiştir.

Olumsuz Biçimbirimler

Türkçede olumsuzluk belirten bağımsız biçim birimler “-mA, -mAz, -mAdAn, -mAzlık, -mAksızIn, -sIz, mı”dır. Türkçede olumsuzluk belirten kelimeler “değil, hiç, yok, hayır, ne ... ne (de), ama, aksi hâlde, yoksa”dır. Adıyaman ağzın olumsuz biçim birimler konusunda ölçünlü Türkçeye farklılık göstermemektedir. Söz konusu biçim birimler ölçünlü Türkçeye sadece fonetik yönden değişiklikler göstermektedir.

-mA biçim birimi

ahmasa da damlamak: Hiç yoktan iyi, idare etmek anlamında bir ifade (s.8)

amel olmamak: Bir şeyin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğinin belli olmaması (s.13)

beş kurış almadan bi kurış vermemek: Bir kimseyi sömürmek, kandırmak, oyuna getirmek (s.28)

birinin elinden kabıhlı ceviz yinmemek: Temizliğine özen göstermeyen, pasaklı kimse (s.32)

çeftten çıhıp çeftı beğenmemek: Dünyaya geldiği evi, kendisini yetiştiren ailesini belli bir zaman sonra beğenmemeye, hakir görmeye başlamak (s.50)

dışlığı gelmemek: Canı sıkılmak, bunalmak (s.67)

dize zumzıh geçmemek: Babanın evlatlarının kötülüğünü düşünmemesini anlatan söz (s.69)

elı baymamak: Bir şeyi vermek ya da yapmak istememek (s.78)

göte yahın et yimemek: Kibirinden ötürü her zaman birinci sırada olmak istemek, diğer insanları hor görüp havalı davranmak (s.109)

hanı delige gireceğini bilememek: Korkmak, kaçacak yer bulamamak (s.119)

itin ayağını daşdan esirgememek: Canı yanan birine acımamak, onun için endişelenmeye gerek duymamak (s.147)

kanını it çırpınamah: Çok değersiz, kanı beş kuruş etmeyen kimseler için kullanılan bir deyim (s.151)

laflı balnan yinmemek: Bir kimsenin çok itici, kırıcı ve sevimsiz konuşması (s.179)

otırtacah yer bulamamah: Bir kimseyi el üstünde tutmak, ona büyük kıymet vermek (s.208)

özım baymamak: Dayanamamak, içi götürmemek anlamında bir deyim (s.213)

palıt çeftten çıhmış çeftı beyenmor: Soyunu atasını inkar etmek anlamında bir deyim (s.216)

sehebi gibi bahmamah: Emanete iyi bakmamak, onu kendi malı gibi temiz kullanmamak (s.234)

simsarda yüki kalmamah: Bir babanın bütün çocuklarını evlendirdiği için kafasının rahat etmesi; bir kaygısının olmaması (s.239)

törememek: Bir yere yetişemediğinden ölmek (s.269)

yèdi görmesse deyneg atmamah: Menfaati olmazsa bir işe girişmemek (s.286)

yerişmesin: Büyümesin gelişsin anlamında bir beddua sözü (s.287)

zenginliği hêç sevilmemek: Uzun süredir görmediği arkadaşıyla karşılaşan kişinin kullandığı bir deyim (s.295)

-mAz biçim birimi

olırsa bayram olmazsa remazan: Elimize geçerse yeriz içeri, olmazsa şükrederiz anlamında bir deyim (s.206)

yir sıçar, yir sıçmaz: İki rakipten birinin diğerini zorla yenebilmesi; diğerinin ise ötekini kolaylıkla yenebilmesi (s.288)

yağarsa kış, yağmassa yaz: Kışın sonu ile baharın başlangıcı arasındaki dönemde havaların yağışlı veya güneşli olma durumuna göre kullanılan bir deyim (s.281)

görülse mısafır, görmezlerse hırhız: Tanıdığı bir kimsenin mekanına hırsızlık amacıyla giren bir kişinin aklından geçen düşünce (s.109)

olmassa bişeler yapmaḥ: Hele bakalım, bir çaresini buluruz, sen canını sıkma” anlamlarında kullanılan bir deyim (s.206)

-mAdAn biçim birimi

hemamı görmeden çurınına vurulmak: Bir iş gerçekleşmeden o işi olmuş gibi davranmak (s.126)

sıçan deligine girip çımadan acıhmaḥ: Bebeklerin çok kısa sürede acıkmaları (s.237)

at almadan ahırını yapmak: Henüz ele geçmeyen veya geçip geçmeyeceği belli olmayan bir şey için harcama yapmak, masrafa girmek (s.17)

-sIz biçim birimi

densiz: Sonradan görme (s.64)

dırnahsız: Zalim, kalles kimse (s.66)

dışlıhsız: Geçimsiz, uyumsuz (s.67)

ğulesiz: Verimsiz (s.111)

ipsiz: Başı boş (s.144)

nefissiz: Alçak, gurursuz kimse (s.199)

ökçesiz: Korkak (s.209)

totiksiz: Akılsız (s.268)

umaysız: Beceriksiz (s.272)

vetsiz: Yersiz, gereksiz, bilgiç, ukala (Vetsiz vetsiz konuşma) (s.278)

tersı uğardı bellısız: Tersı düzü, sağı solu belli olmayan (s.261)

mı biçim birimi

ataş almaya mı gelmek: Acele davranmak, bir yere gidip oradan çabucak ayrılmak (s.17)

değil biçim birimi

yalan delse Helep şurda: Borcunu ne zaman ödeyeceği konusunda tarih veren kişiye alacaklı tarafından söylenen bir deyim (s.282)

yok biçim birimi

yî: Yok (s.288)

yuh: Yok (s.290)

sıharı yoh: Herhangi bir acliyeti veya zorunluluğu olmamak (s.237)

ne ... ne (de) biçim birimi

ne aslan olmah ne ceylan olmah: Ne aslan olup bir şeye karşı durabilmek ne de ceylan olup ondan kaçabilmek (s.199)

ne Hesene yaramah ne Hösin'e: Hiç kimseye yaranamamak, hiç kimseyi memnun edememek (s.199)

ne öninden gidilmek ne arhasından: Her an ne yapacağı kime sataşacağı belli olmayan kimseler için kullanılan bir deyim (s.201)

ne yidihi ki ne içek?: Karnı aç bir insana ne içmek istediği sorulduğunda o kişinin kullandığı bir deyim (s.201)

ama biçim birimi

'ayıp tama (s.19)

Olumsuz Anlambirimler

“Olumlu anlam taşıyan kelimelerin bağdaştırmalar veya alışılmamış bağdaştırmalar yoluyla olumsuz bir çağrışım değeriyle sözdiziminde kullanılması, sözdiziminde kelimelere yüklenen anlamlarla olumsuz bir durum ifade etmesi anlamsal olumsuzluktur” (İlhan - Karadayı, 2017, 33). İnsanlar arasında iletişim kurulurken olumsuz durumları ifade etmek için her zaman biçim birimi kullanılmamaktadır. Olumsuzluk biçim birimleri dışında kavramların olumsuz anlamları ile olumsuzluk durumu meydana gelebilmektedir. Dilbilgisel olarak olumsuz bir işaretleyici taşımadığı halde, yapı olumsuz anlam taşımaktadır. Bu durum sözcük ya da sözcük grubundan oluşan deyimlerin duygu değerleriyle ilgili bir durumdur. Ölçünlü Türkçe dışında ağızlarda dil bilimsel anlamda incelenmeye değer sahip çok sayıda olumsuz anlambirim karşımıza çıkmaktadır. Birer sözlük birim olarak da var olan bu kullanımlar Adıyaman ağızı söz varlığında dikkat çekici örnekleriyle yer almaktadır. Adıyaman ağızında olumsuz anlambirimler, çok sayıda örnekle varlığını korumaktadır.

'abdest bozan: Tenya, bağırsak kurdu (s.4)

'acuze: Aciz, güçsüz kimse (s.4)

adana'da çalışıp gavur dağı'nda soyılmak: Bir işi tamamlamak üzere olan kimsenin son anda yaşadığı talihsizlik nedeniyle bütün emeklerinin yok olması, uçup gitmesi (s.5)

ağza ökünmek: Ağza ökenmek, ağza öykünmek, karşıdakinin her dediğini dalga olsun diye tekrarlamak (s.5)

ağa elinde böyimek: Başkalarının elinde baskı, azar ve küfürle büyüyen bir kimsenin bu çirkinliklere alışkın olması; ileride eline fırsat geçtiğinde kendisinin de çevresine karşı bu tür davranışlar sergilemesi (s.6)

ağa kızı isdeyip dilenci başlığı vermek: Bir işte seviyesine göre davranmamak ya da çok vaat edip v aadinde durmamak, sözü iel davranışı ayrı olmak (s.6)

ağlayıp da gözden olmak: İnsanın değişmeyecek şeyler için üzülüp ağlaması, kendi kendine zarar vermesi (s.7)

- ağzı başında dolanmak:** Yemek için sabırsızlanmak (s.7)
- ağzı sağır:** Vurdumduymaz, saf, salak kimse (s.7)
- ağzınan boğ yemek:** Orta yerde insanın canını sıkacak şeyler yapmak, durup dururken tepki alacak şekilde konuşmak (s.8)
- akıldan geyri musella:** Akıldan uzak (s.9)
- aķis:** İnatçı, ters (s.10)
- alahey:** Oyunda karşı tarafı kızdırma (s.10)
- alı kıran baş kesen:** Astığı astık, kestiği kestik olmak, önüne geleni kırıp geçirmek (s.11)
- alıta:** İyi görmeyen, sakat, özürlü (s.11)
- allah'ın afatı:** Yaramaz, fena, başedilemez kimse (s.12)
- allek:** Huysuz, ciddiyeysiz kimse, oyunbaz (s.12)
- allēm gullēm etmek:** İsteddiğine ulaşmak için her türlü kurnazlığı yapan (s.12)
- alliro:** Aptal, salak, saf ve dalgın kimse (s.12)
- ana baba koltığında böyemek:** Anne ve babaya muhtaç yaşamak (s.13)
- analih:** Üvey anne (s.13)
- anga:** Sert görünümlü kimse (s.13)
- angıl:** Aptal, bön, saf (s.13)
- apırcın olmak:** Bir malını veya eşyasını kaybeden kişinin telaşla arama durumu, telaşlanmak (s.14)
- arbe:** Süsü bozulma (s.15)
- arbet:** Çirkinlik, ayıp, utanç (s.15)
- arbet aşeret:** Olmaması gereken tavır veya davranış (s.15)
- arhap:** Akrep (s.15)
- arhası boş atmak:** Çok korkmak (s.15)
- artıñnan böyemek:** Yokluk ve sıkıntılarla büyümek (s.16)
- atep etmek:** İşkence etmek (s.17)
- avara olmak:** Oyalanmak, işe gecikmek (s.18)
- ay pacayi aşmak:** Bir işi yapmak için geç kalınmak (s.18)
- ayağı yanmış it:** Çok gezen kimseler için kullanılan bir deyim (s.19)
- ayıptır söylemesi:** Çekinilerek söylenen sözlerden önce kullanılan ifade (s.19)
- aynı delige işemek:** Görünürde farklı düşüncelere sahip kimselerin gerçekte aynı menfaat peşinde koşmaları, kendi çıkarlarını düşünmeleri (s.19)

ayrı bir baş çekmek: Gruptan ayrı kendi başına iş yapmak (s.19)

az yiyip bi hızmedcı dutmak: Kendisine iş buyurulan kimsenin, kendisine iş buyuran kimseye “Kalk ve kendi işini kendin gör.” anlamında kullandığı deyim (s.20)

babamın oğlu: Bir kimseye ayrıcalıklı davranmaya gerek olmadığını anlatan deyim (s.21)

babasının saşalına tükirmek: Kişinin, kendi arkadaşının çocuğunu severken ona takılmak amacıyla kullandığı deyim (s.21)

babasını mı öldirmek: Bir kimsenin, kendisine kötü davranan kişinin bu davranışına anlam veremediğini ifade eden deyim (s.21)

bahalı: Pahalı (s.22)

bañırmak: Çok sesli şekilde karşı tarafı bastırarak şekilde konuşmak (s.22)

başı başını yimek: Eldeki paranın bir ihtiyacı karşılamaya ancak denk gelmesi, ucu ucuna yetmesi (s.24)

başı leht daşına değmek: Gerçeği gördüğü anda iş işten geçmiş olmak (s.24)

başına çöl çökmek: Çok acıkmak (s.24)

başkaka: Kasıtlı, bilerek (s.24)

battal: Ortadan kaybolma, silinme (s.24)

bayram altına sıçmak: Bayramlık elbisesini bayramdan önce giyen çocuklara söylenen deyim (s.25)

bed: Sert tavırlı, kötü huylu kimse (s.25)

beleş mezere girmek: Aşırı cimri olmak (s.26)

berdoş: Avare, işsiz (s.27)

berroş: Güneye bakan kuytu yer (s.27)

bezeme: Vücutta şiş ve kızartılarla beliren bir çeşit deri hastalığı (s.28)

bıçah gidip usdıra gelmek: Bir kimseyi övüp o kişiye yalakalık yaptıktan sonra birdenbire öfkelenip o kişiyi rezil etmek (s.28)

bılambac yirken dişi kırılmak: Bir kimsenin çok şanssız olduğunu anlatan ifade (s.28)

bilk: Peygamber üzümünün sulanmış çürük hali (s.29)

bızzık: Küçük sivilce (s.29)

bii: Vay be, yok ya, tüh be, vah vah anlamlarında şaşırma, pişmanlık ve acıma anlamlarında kullanılan bir ünlem (s.30)

bi elı kıan bi elı kıatran: Kötülük yapıp yaptığı kötülüğü yayan kimse (s.30)

bi ipe bağlamak: Sevildiğinin farkında olan bir çocuğun kendi anne, baba, dede veya ninesine istediği her şeyi aldirtması; onları peşinden koşturtması (s.30)

bi kele: Şaşırma, hayret bildiren bir ünlem (s.30)

bi kırttik boyı var, türlü türlü huyı var: Yaşından büyük işler yapan kimse için kullanılan ifade (s.30)

bim babalı: Bin babalı; seilmeyen, nefret edilen kimse için kullanılan hakaret içerikli deyim (s.31)

biriniz çavuş biriniz ombaşı: Herkesin yetkili olup hiç kimsenin çalışmadığı yer için kullanılan deyim (s.32)

biriniz hekim biriniz savcı: İki kişinin bir araya gelerek başka bir kimseyi acımasızca çekiştirmesine, kötülemesine ve onunla ilgili karara varmasına tepki olarak söylenen deyim (s.32)

bişig olmak: Pişik olmak (s.32)

bi tevrolmak: Değişik hareketlerde bulunmak (s.33)

bok tommızlanı: Yaz mevsiminde hayvan gübresi içinde ortaya çıkan bir tür siyak böcek (s.33)

bokboğaz: Yemek yeme zaafiyeti fazla olan, pisboğaz (s.33)

boķı balağından aħmak: Bir kimsenin çok kirli, çok pasaklı durumda olması (s.33)

boķtaki noħıt gibi şişmek: Böbürlenmek, şişmek, havalanmak (s.34)

borcına ağır: Borcunu zamanında ödemeyen, alacaklıyı yoran kimse (s.34)

boynı yedi yerden kırılmak: Ağır kayıp vermek, büyük zarara uğramak (s.35)

boynının kökinı görmek: Bir dileğin ya da isteğin gerçekleşmesinin mümkün olmaması (s.35)

bozıķ: Bozuk (s.35)

bulanıķ suda inne aramak: Çok fazla başarı ve ümit vaat etmeyen işi yapmak (s.36)

buldıhca bunamak: Bir şeyi elde ettikçe şımarmak, daha fazlasını istemek (s.36)

bulsu: Sisli (s.36)

burın tırın etmek: Bir şeyi beğenmediğini belirtmek için mızıkçılık yapmak ya da bahaneler üretmek (s.36)

burnı yellenmek: Şımarmak, yerinde durmamak, taşkınlık etmek (s.37)

burnının dibinde gidip gelmek: Bir kimseye çok yanaşıp o kimseyi rahatsız edici hareketlerde bulunmak (s.37)

burnının yeli enmek: Havası sönmek, hava atacak bir durumu kalmamak (s.37)

buymak: Donmak (s.37)

caf caf yanmak: Çok sıcak olma durumu (s.39)

cahāl: Cahil (s.39)

calgazanlık: Gevezelik (s.39)

camıs suya sıçar gibi sıçmak: Ayıp olur mu olmaz mı diye düşünmeden, herkesin içinde hoşla gitmeyen sözler söylemek veya davranışlar sergilemek (s.39)

camıyı sırtına bağlamak: Namazı çok geç kılmak, herkesten sonra camiden çıkmak (s.40)

canı cebinde: Çok zayıf, cılız kimse (s.40)

cazı: Cadı, fitne çıkarmaya çalışan kadın (s.40)

cebının asdarı görünmek: Parasızlıktan dolayı çok sıkıntı çekmek, harcayacak bir kuruş parası olmamak (s.40)

cehneme yatağını sermek: Haram kazanç elde etmek, kul hakkı yemek (s.41)

celep: Söz dinlemez, başıboş (s.41)

cenger: Bakır kabın içinde oluşan küf, kalaysız bakırın oksitlenmesi hali (s.41)

cengerlenme: Pas tutma, paslanma (s.41)

cıftı: Yaramaz (s.42)

cıgız: Yaramaz, oyunbozan (s.42)

cıl: Cılız, zayıf kimse (s.42)

cıldak: Çıplak, çibildak (s.42)

cılgı: İnce, dar, taşlı yol, patika (s.43)

cılķ: İşe yaramaz, çürük (s.43)

cılıkıtma: Oyun bozma (s.43)

cillek: Sofra adap ve kurallarını çiğneyecek derecede yemek yemeye düşkün kimse (s.43)

cırtıl: Şımarık (s.43)

cibelgen: Şımarık (s.44)

cibelmek: Şıarmak (s.44)

civcah: Cıvık, çok cıvık (s.44)

cunha: Ceza (s.45)

cürrü: Küçük, ufak tefek (s.45)

çadırdı böyimek: Etraftaki insanlara rahatsızlık vermek, medenice davranmamak, görgüsüzlük etmek (s.47)

çahşama: Gevşeme, laçkalaşma (s.47)

çalğın: Felçli, sakar, eli kulu tutmaz (s.48)

çalım çitilo yorğan mitilo: Boyu posu yerinde, üstü başı düzgün ama fakir, evinde yeterince eşyası olmayan kimse (s.48)

çandırılı: Çığırtkan, gereğinden fazla konuşan (s.48)

çarpana: 1.Tahrib olmuş, eskimiş ayakkabı 2.Yürümesi düzgün olmayan, bacakları eğri olan kimse (s.49)

çaydan geçip cıppılda boğılmak: En büyük zorlukları aştıktan sonra önüne çıkan küçük bir engele takılmak (s.49)

çekirmek: Azarlamak (s.50)

çeyrek heci: Hacca gidip gelmesine rağmen, hacılığın gereklerini tam anlamıyla yerine getirmeyen kimse (s.51)

çikkus: Cimri (s.52)

çılkıtma: Bozma (s.53)

çıtıptıtlak: Oyunda sayıya girmeyen kimse (s.54)

çıtırırh: Anlaşılmaması zor olan kişi, bahaneci (s.54)

çirgimek: Elbisedeki lekenin gitmemesi, elbisenin renginin bozulması (s.55)

çor: Dert, sıkıntı, hastalık (s.56)

çul batıran: Etrafı kirleten (s.57)

dabaz: Kaşıntı sonucunda vücutta kabarcıkların oluşması (s.59)

dabaz olmak: Aşırı kaşıntı hali içinde olmak (s.59)

dam diyin havlıya basmak: Kar edeyim derken büyük zarara uğramak (s.60)

dambassan: Eskiden çocukları korkutmak için damlarda gezdiği söylenen canavara verilen ad (s.60)

damlanın öyinden kaçıp çörtene yahalanmak: Küçük bir olay ya da durumdan uzaklaşmak isterken daha büyük bir olay ya da durum ile karşılaşmak (s.60)

danese: Tembel tembel oturup hiçbir iş yapmayan kilolu, iri yarı kimse (s.60)

dānık: Dağınık olma durumu (s.60)

danlamak: Nazar etmek (s.61)

dar dünya: Dar-ı dünya, çocuğu olmayan veya sadece bir çocuğu olan kimseler hakkında konuşulurken yalnızlıklarını ifade etmek için kullanılan deyim (s.61)

darahmak: Bunalmak, sıkıntıya girmek (s.61)

daş atıp da kolu mı yorulmak: Zahmetsiz, emeksiz elde edilen şey (s.61)

daşçı eşşegi gibi düşünmek: Uzun uzun dalmak, yorgun yorgun bakmak (s.61)

daz: Otsuz, çıplak arazi, tepe (s.62)

deli boyras: Aklına eseni yapan, çılgınca yaşayan kimse (s.63)

deliye dert yanmak: Hiç ilgisi olmayan birisine sıkıntısını, derdini açmak (s.63)

dengeser: Sersem (s.64)

derebeyliği etmek: Bir kimsenin devlete karşı yükümlülüğünü yerine getirmemesi (s.64)

dırrek: Kendini gereksiz yere olduğundan büyük gösteren (s.66)

dış kapının dış manadalı: Danışılacak, fikir alınacak son kişi, değer görmeyen kimse (s.66)

dil otı yimek: Durmadan konuşan, geveze kimse (s.67)

dili de çıkmak: Suç işlediği halde hala konuşan kimse (s.68)

dimı: Çizgili, ucuz ve ehven bir kumaş (s.68)

dinaz etmek: Alay etmek (s.68)

dişleri karnında: Sinsi, içten pazarlıklı kimse (s.68)

dollaz: Avare, aylak kimse (s.70)

doluhmak: Ağlamaklı olmak, duygulanmak (s.70)

döküntü: Vücutta çıkan yara (s.71)

dört çörten kıyma çekmek: Aşırı derecede yağmur yağdığını ifade eden bir deyim (s.71)

döşegi biraşıp yorğana sıçmak: Kendi kendine söz getirecek, toplumdan büyük tepki alacak, tahammül edilemeyecek davranışlarda bulunmak (s.71)

duncukmak: Boğulacak gibi olmak, daralmak (s.72)

duz dël ki eriyey: Bir kimsenin üzerine çok fazla titrememek gerektiğini anlatan bir deyim (s.73)

duz yalatmak: Bir kimseyi çaktırmadan kandırmak, zarara uğratmak, perişan etmek (s.73)

dünyasını değışmek: Ölmek (s.73)

düşek: Vurulan bir kimsenin düşüp öldüğü yer (s.74)

düşman kar etmek: Düşman kazanmak, düşman sahibi olmak (s.74)

ebem: Onur kırma, onuruna dokunma (s.75)

ecene: Çok zayıf, güçsüz (s.75)

efin tefin etmek: Her yeri karıştırmak, dağıtmak (s.76)

egmeg diyin nar kabığına sarılmak: Yiyecek bir parça ekmek bulamayan aç ve perişan bir kimsenin en ufak bir yardıma bile ihtiyaç duyması (s.76)

egmegi dizinin tahtasında olmak: Kendisine yapılan bir iyiliği hemen unutan, nankörlük eden kimse (s.76)

ekmek hıdır yi kudır: Yedikçe şımaran ya da zenginliğinden ötürü çirkin davranışlar sergileyen kimse (s.77)

eksik: Acınacak durumda olan kadın (s.77)

el elinde el olmak: Gelin olup giden bir kızın, kocasının evinde el gibi görülmesi, aşağılanması (s.77)

el koltuğında böymek: Başkalarına muhtaç şekilde yaşamak (s.77)

elı ayağı sovımak: Bir şeye karşı isteksizlik duymak, ona yaklaşmak istememek, bir yere gidip gelmemek (s.78)

elı daş altında olmak: Çalışmayan, tembellik eden kimseye çıkışmak amacıyla kullanılan deyim (s.78)

elı deyneglı: Kaba kuvvet kullanmaktan çekinmeyen, kendisinden korkulan kimse (s.79)

elını açıp gözünü yummak: Sattığı bir eşyaya ne verilirse razı olmak, fiyata boyun eğmek (s.79)

elını öptigim: Bir kimsenin açıkça kızamadığı bir kimseye üstü kapalı olarak sitemini dile getirdiği ifade (s.79)

elının karasını yüzüne sürmek: Bir kimseye iftira atmak, onu kötülemek (s.79)

eli baratlı: Çığırkan (s.79)

eliboratlı: Yaramaz, yaman (s.80)

ellek: Oyunbaz, dilbaz, dalevereci (s.80)

elmıhasıl: İlimden yoksun, kızma ve sitem bildiren ifade (s.80)

elmıhassılın enigi: Yaramazlık yapan çocuklar için söylenen bir ifade (s.80)

endır kıldır dünyası: Zirvede olan bir insanın dibe vurabileceğini ifade eden bir söz (s.81)

erengpereng: Paramparça (s.82)

ergi: Eğri (s.82)

erikmek: Telaşlanmak (s.82)

erinmek: Üşenmek (s.82)

eşşı cıraya yağ koymak: Beceriksiz kimsenin bir işi eline yüzüne bulaştırması, işin içinden çıkamaması (s.83)

etine aş erimek: Bir kimseden aşırı derecede nefret etmek, onu parçalamak istemek (s.83)

etme bulma dünyası: Kötülük yapan bir kimsenin bir bela ile karşılaşması, kimsenin yaptığı kötülüğün yanına kalmaması (s.83)

eyin: Öyin, eğri büğrü, düz olmayan (s.85)

eynad: İnatçı (s.85)

eysig: Eksik (s.85)

fallamak: Küfürlü konuşmak (s.87)

farımak: Azalmak (s.87)

fâş olmak: Parça parça olmak (s.87)

feğır: Fakir (s.87)

fehşe: Basit bir meselede bile çevresini ayağa kaldıran, yaygaracı kimse (s.87)

fenikmek: Bunalmak, sıkıntıya ve strese girmek (s.87)

fırk olmak: Beli tutulmak (s.88)

fıs boğım: Sır saklayan, gizli ve sinsice iş yapan (s.89)

fissığı enmiş: Aşırı istek duyguları azalmış kimse (s.89)

fissik: İçten pazarlıklı, görüldüğü gibi olmayan kimse (s.89)

forre: Tipsiz, biçimsiz (s.90)

fos: İç boş, görüldüğü gibi olmayan (s.90)

fuğara: bk. fıkara (s.90)

gaba: Kaba (s.91)

ğabulhırt: Reddetme (s.91)

gafildak: Yanlışlıkla (s.92)

gage: Çelimsiz, zayıf, cüce, eli işe yatkın olmayan kişi (s.92)

gaggal: Oyunda sonuncu olan kimse (s.92)

gagırcamak: Bozulmak (s.92)

galemet: İstenmeyen bir olay, kötü bir durum (s.92)

ganahmak: Zor durumda olmak (s.93)

gangırmak: Zorlayarak eğmek (s.93)

ganim etmek: Zehirlemek (s.93)

garafile olmak: Kara olmak, kirlenip pisleşmek (s.94)

garaḥmak: Bocalamak, bunalmak (s.94)

garamet: İftira (s.94)

garan: Karanlık (s.94)

- gar buşag:** Kar kederi, kar sıkıntısı (s.94)
- gark olmak:** Gark olmak, gömülmek, batmak, boğulmak (s.95)
- geçinmek:** Ölmek (s.97)
- gendını yabancılamak:** Bir topluluk içerisinde kendisini yabancı hissetmek, utanmak, çekinmek (s.99)
- gerciklenmek:** Şırmarmak (s.99)
- geremet:** İftira, yalan (s.99)
- gerib:** Yabancı (s.100)
- gerisini unutmak:** Bir mevki ya da makama geldikten sonra kendisine destek veren kimseleri unutmak, onlara yardımcı olmamak (s.100)
- geyit:** Tasa, keder (s.100)
- geypmek:** Ayağı kaymak (s.100)
- gıcıkrtmak:** Kızdırmak, sinirlendirmek (s.101)
- gıcılı koparmak:** Bağırıp çağırmak (s.101)
- gıcıt:** Gıcık; sözleriyle, davranışlarıyla karşısındakini kızdıran, sinirlendiren (kimse) (s.101)
- gıjilemek:** Çığlık atmak (s.101)
- gıllı kırılı:** Önemsiz, gereksiz şeyler (s.101)
- gıtalmak:** Kıtlaşmak, azalmak (s.104)
- giyamat:** Kıyamet (s.104)
- gızarmak:** Oyunbozanlık yapmak (s.105)
- gızdırmak:** Kızdırmak (s.105)
- gızzirik:** İçi pişmemiş ama dışı yanmış olan yiyecek (s.105)
- giden ‘ömrünü aramak:** Geçmişini aramak, şu anki halinden memnun olmamak (s.105)
- gocalmak:** Kocamak (s.106)
- gonta:** Akli dengesi bozuk (kimse) (s.107)
- gorrik:** Kambur kimse (s.107)
- göbegi dışarı atılmak:** Dışarıda çok gezen, evinin yolunu bilmeyen kimseler için kullanılan deyim (s.108)
- göğnümek:** Ütü yaparken giysilerin hafif derecede yanması (s.108)
- göti boklı:** Küçümseme, hafife alma ifade eden kullanım (s.109)
- göyünmek:** Yanmaya yüz tutmak (s.110)
- gözi dar:** Paylaşmayı sevmeyen, bencil, kıskanç (kimse) (s.110)
- gözi külli:** Dikkatsiz, vurdumduymaz (kimse) (s.110)
- gözi yastı:** Tepkisiz, hain, baygın bakışlı (kimse) (s.110)

gudurmak: Şımarmak (s.111)

gullep takmak: İftira atmak (s.111)

gumsutmak: Tahrik etmek (s.111)

guncik: Dip, kuytu yer (s.111)

gurnaz: Kurnaz (s.112)

gurre: Kabadayı, efe (s.112)

gurrik: Alev (s.112)

güneşe karşı işlemek: Herkesin gözü önünde, hiç çekinmeden kanunsuz işler yapmak (s.114)

gürük: Kulağı kesilmiş, doğuştan kulaksız (s.114)

halına bahmayıp Hesen Dağı'na odına getmek: Bir kimsenin içinde bulunduğu durumu göz ardı edip boyundan büyük işlere kalkışması, gücünü aşan şeylerle uğraşması (s.117)

ham ham konuşmak: Karşıdaki insanın canını sıkacak şeyler söylemek, boş konuşmak (s.117)

ham söz söylemek: Konuşacağı yeri ve zamanı bilmemek (s.117)

hamkef: Uykusu henüz açılmamış, keyfi pek yerinde olmayan (s.117)

hampara: Orta boy taş ve toprak parçasına ya da biçimsiz taşlara verilen ad (s.118)

hamzik eli: Kalkmayan, ezilen (s.118)

handa beyir osırmak: Bir kimsenin sözlerinin dikkate alınmaması, kimse tarafından dinlenmemesi (s.118)

hangi daş böyükse kafayı ona vurmak: Kendi derdine yanmak, ne hali varsa görmek (s.119)

hapan kalmak: Fakir, çaresiz kalmak (s.119)

haraba: Yıkık dökük (s.120)

harhuta: Bozuk, eskimiş (s.120)

harrım etmek: Verilen bir işi eline yüzüne bulaştırmak, becerememek (s.120)

harslenmek: Kızmak (s.120)

hasut: Kiskanç, cimri, görgüsüz (s.121)

havada pambık atmak: Ne yaptığını bilmeyen, hayalî ve boş laflarla olmayacak işlerle uğraşmak (s.122)

havada vurıp tavada yimek: Düzensiz yaşayan bir kimsenin ihtiyacını nerede denk gelirse orada gidermek (s.122)

hayib: Ayıp (s.122)

hayin: Hain (s.122)

haylamaz: Yetmez, kafi gelmez (s.122)

hımsımak: Yiyeceklerin bozulması durumu (s.129)

hintik: Kıskanç (s.131)

hıra: Cılız (s.131)

hıramkeşem: Kargaşa (s.131)

hırbo: İşe yaramaz (s.131)

hırhanta: Önemsiz kalabalık, çokluk (s.131)

hırhıs: Hırsız (s.131)

hırf: Kötürüm (s.131)

hırıltıcı Geçimsiz, kavgacı kimse (s.131)

hırlavıh: Boğmaca hastalığına tutulan kişinin göğüs bölgesinde oluşan aşırı hırıltı (s.131)

hırpalamak: Zarar verecek, zedelenecek şekilde hareket etmek, örsellemek (s.131)

hırrik: Çok zayıf, cılız kişi (s.132)

hırtlegine yapışmak: Bir işi yapması için bir kimsenin yakasına yapışmak, onu sıkıştırmak; boğazını sıkmak (s.132)

hış bış: Çöp, hurdaya ayrılmış çeşitli eşyanın adı, öteberi (s.132)

hişe: Öylesine, işe yaramaz (s.132)

hışlamak: Hışıltı sesi çıkarmak, homurdanmak (s.132)

hof: Korku (s.133)

honçuk: Beceriksiz anlamında kullanılan ve genellikle çocuklar için kullanılan bir ifade (s.134)

holmak: Ölmek (s.134)

hopan: Bakımsız bağ, bahçe (s.134)

hopbalā: Öyle olmaz ki anlamında hayret ve şaşırma (s.134)

horsunmak: Küçümsemek, dışlamak (s.134)

hoylatmak: Kaçırmak (s.135)

höflenmek: Ürpermek, korkmak (s.135)

hölbe gözlü: Patlak gözlü kimse (s.135)

hölhölü: Evhamlı, şüpheli (s.136)

hörçço: Saçı başı karışık kimse (s.136)

höt dede: İri, kaba yapılı kimse (s.136)

hulanmak: Kızmak (s.136)

hulatmak: Kızdırmak (s.136)

hulhı daralmak: Ruhı sıkılmak, sıkıntıya düşmek (s.136)

huşşırık: Alerji nedeniyle vücuttaki döküntüye verilen ad (s.137)

ıkınma: Bir işi zorlanarak yapma (s.139)

ısıtma: Sıtma (s.140)

ışkıya: Eşkıya (s.140)

ıçı vayvaylı, dışı kalaylı: İçten fesat ve kinli olan; dıştan ise güler yüzlü görünen kimse (s.141)

iki camı arasında beynamaz kalma: Eldeki fırsatı yerinde ve zamanında değerlendirmemek; imkan varken bir iş yapmamak (s.142)

iki gişiye bi tırşık: Para ödemeyi sevmeyen, lokantada bile bir kişilik yemeği iki kişi yiyen cimri kimseler için kullanılan bir deyim (s.142)

iki karış dört barmah yere girmek: Ölmek, mezara girmek (s.142)

illet: Bozukluk (s.143)

innenin deligini görmek: En ufak ayrıntıyı, en küçük bir hatayı bile görmek; her şeye bir bahane bulmak (s.144)

inne yapma: Bir esnafın, fark ettirmeden müşteriye kandırması; fiyatı iyice bindirmesi (s.144)

intihap: İltihap (s.144)

intile: Mide fesadı (s.144)

intili olma: Bağırsakların bozulması (s.144)

irezil: Rezil (s.145)

it aparan: Pasaklı, işe yaramaz, umulduğu gibi çıkmayan (s.146)

it duror, ben durmom: Hiç durmadan çalışmak. “İt bile bu kadar çalışmaz.” anlamında kullanılan bir deyim (s.146)

it gıcı: Serseri, aylak (s.147)

itigim itindi: Bir şeyim kayboldu anlamında bir söz (s.147)

itin ac karnına kar yimesi: Bir kimsenin dünya kadar borcu varken lüzumsuz yere alışveriş yapması; ahmaklık etmesi (s.147)

itinmek: Kaybolmak (s.147)

itin ürimesi paranan mı?: “Boş ver, ne söylerse söylesin, aldırma” anlamında kullanılan bir deyim (s.147)

it nallama: Boş gezmek anlamında bir deyim (s.147)

it öksirigine düşmek: Sürekli ve derinden öksürmek (s.147)

it yısın ciyer: Hata yapsa da vazgeçilemez anlamında bir deyim (s.148)

kahanın yerini ölenin avradını alılar: Yerinden kalkan kişinin yerine otururlar, ölene kişinin de eşini alırlar (s.150)

kakirli: Kahırlı, zahmetli (s.150)

kakırcama: Bayatlama, bozulma (s.150)

kalemed: İftira edilmesi, nefsin götürmemesi durumu (s.150)

kanatlı kuş olmaḥ: Kimse görmeden ortadan kaybolmak, uzaklaşmak (s.151)

kara daşşahlının birine deng gelmek: Sert kayaya çarpmak, şansı yaver gitmemek (s.152)

karahma: Bocalama (s.152)

kara koviğ yığmak: Stresli ortam oluşturma, ortalığı velveleye verip taşkala çıkartmak (s.153)

kara, sarı, mor deri bakır kabın cengeri: Görücü olarak gönderilen kadının, bakıp da beğenmediği kızın çirkinlik derecesini ifade etme için kullandığı bir deyim (s.153)

kara yere olmak: Dünyaya gelmemiş olmasını dilemek (s.153)

karemet: İftira (s.153)

karıḥ: Karak, göz ağrısı (s.153)

karkar olmaḥ: Can vermekte olan hastayı yerinden oynatırsan can çekişme süresi uzar anlamında bir söz (s.154)

karnı kurtlı: İçi kötü, fena kimse (s.154)

karnındaki boḫı yağ sanmaḥ: Elindeki kıymetsiz şeyi değerli sanmak, kendi kendisini önemli görmek (s.154)

karnının kurdı çıḫsa dünyayı yimek: Aşırı derecede kindar, aşırı derecede kötü bir kimseyi anlatmakta kullanılan bir deyim (s.154)

kart: Kart, yaşlı (s.154)

kaver: Saçmalamak anlamında bir söz (s.155)

kavvat gözlı: Hain bakışlı anlamında bir söz (s.155)

kekec: Kekeleyen (s.157)

kelek: Kavun karpuzun olmamışı (s.157)

kel köre cırt dēmiş: Bir konuda eksiği ya da hatası bulunan bir kişinin kendi durumuna bakmadan başka bir kimseyi eleştirmesi, ayıplaması, küçümsemesi (s.157)

kellekot: Eski püskü (s.158)

kelle olmaḥ: Kısa zamanda hazırlanabilecek bir yemeğin sofraya gelişinin gecikmesi üzerine söylenen bir deyim (s.158)

kelli follu: Kelli follu (s.158)

kemçik: Ağızlı, koca ağızlı, ağzı eğri ve uzun çeneli (s.158)

kemlik: Kötülük (s.158)

keñ: Kötü, fena, değersiz (s.158)

kepezi kesilmek: Çok yorgun düşmek (s.159)

keppır: Bozuk ve yokuşlu yol (s.159)

kercetmek: Alay etmek (s.159)

kercine: İnadına, kinaye olarak (s.159)

keremet atmah: Bir kimseye iftira atmak, onu kötülemek (s.159)

kercik: Ukala (s.159)

kercine söylemek: Bir şeyin tersini ima etmek (s.159)

keremet: İftira (s.159)

kergine: Tersine, zıddına (s.160)

kerhanacı: Yaramaz, bozuk insanlar için kullanılan bir söz (s.160)

kerik: Olmamış ham meyve, sebze (s.160)

kerkenme: Sarkıntılık etmek (s.160)

keşmekeş: Karışık olma durumu, karışıklık (s.161)

keyip: Kayıp, belirsiz (s.161)

kıgınmah: Kıvranıp durmak (s.162)

kınıhdırmak: Çaresiz duruma düşürerek ne yapacağını bilemez hale getirmek (s.163)

kırççik: Cılız, zayıf, cansız (s.163)

kırh akıllı: Her an fikri değişen, bir kararda duramayan kimse (s.164)

kırh öksiznen bi mağarada kalmah: Kötü, perişan durumda olmak; çaresizlik içinde kıvranmak (s.164)

kızılıkurt: Karşıdaki kişi söylenen bir şey anlamadığında kullanılan bir söz (s.166)

kızılıkurt: Beddua sözü (s.166)

kinas: Mantıksız davranış ve söz (s.167)

korros: Kibirli (s.169)

koyın osırılı: Bir işi sessizce, çaktırmadan yapıp hiçbir şey yokmuş gibi kendi köşesine çekilen kimse (s.169)

köhne: Eskiyip yıpranmış, bakımsız kalmış (s.170)

kör cevız: Faydası olmamak (s.170)

körefem: Aptal, budala anlamında bir söz; Eski püskü (s.170)

körin eline bir geçmek: Eline geçen önemsiz bir şeyi evirip çevirmek, didik didik etmek; işi sulandırmak (s.171)

kör mih: Zıkkımın dibi, ölümün körü, cehennemin dibi anlamında bir söz (s.171)

körocah: Çocukları olmayan, soyunu devam ettirecek çocuğunun olmaması (s.171)

kör sılo'nın piçi: Ortalık çocuğu; itilip, kakılan (s.171)

kör yılan: Sinsice hareket eden, çaktırmadan zarar veren kimse (s.172)

kötek: Dayak (s.172)

kudımı bağı: Şanssız kimse (s.173)

kulağının dibinden kan alma: Kulağı işittiği halde etrafında konuşulanları anlamamak, dünyadan haberi olmamak (s.173)

kurı kurıya kurbanı olma: Her şeyi lafta kalmak; sevgisini davranışa dökmeyip sürekli sözle ifade etmek (s.174)

kurş başına: Kuruşun hesabını yapan, cimrilik eden kimse (s.174)

kut kut etme: Her şey hakkında çok konuşmak, her işe konuşmasıyla karışmak (s.175)

kül başıma da daş başıma da: Ocağın sönmesi, başın belaya girmesi (s.176)

kürdin gözi kan görmek: Ufak bir olayı büyütme, işi abartmak (s.176)

küt: Hareketsiz olma, donup kalma, duyarsızlaşma (s.177)

lafa sıhılma: Konuşacak bir mesele bulamamak, aklına bir konu gelmemek (s.179)

lallig: Dilsiz, konuşamayan (s.179)

lallota: İşe yaramaz, boş boş gezen (s.179)

laşkı çıkmak: Eskimek, kullanılamaz hale gelmek anlamında kullanılan bir deyim (s.180)

lavgara: Fazla konuşan, geveze (s.180)

lec: Kavga, döğüş (s.180)

lekkom: Koyayım anlamında sövme ve hakaret sözü (s.180)

lğlıgı küfte gibi yuvarlama: Tepe taklak yuvarlanmak (s.181)

loğmasını sayma: Bir kimsenin yemeğine karışmak, onun yedikleriyle ilgilenmek (s.182)

lop var, yimon mı: “Olur, başka emrin var mı” anlamında kullanılan bir deyim. (s.182)

loppıdana: Yavaş yavaş olması gerekirken bir anda meydana gelen şeyşeri ifade etmek için kullanılan bir söz (s.183)

löhlemek: İyi görememek (s.183)

lölök: Kaba yürüyüşü tarif etmek için kullanılan bir söz (s.183)

mabalı boynına: Vebali boynuna, sen bilirsin (s.185)

mahnayı mahnaya katma: Bahane üstüne bahane üretip o işi yapmama (s.185)

malamat: Rezillik, perişanlık (s.187)

- marsıman:** Çok tembel kişi için söylenen bir söz (s.188)
- mas mas:** Beceriksiz (s.188)
- matıf:** Bunama (s.188)
- matıflamak:** Bunamak (s.188)
- matlıya düşmek:** Derdinden deliye dönmek (s.188)
- melevız:** Salak, sünepe (s.190)
- melihule:** Fikir karmaşası (s.190)
- mellıhı çıhmak:** Vıcık vıcık cıvımak (s.190)
- mercimeg biti:** Her işe karışan, her yerden çıkan kimse (s.190)
- meyrat:** 1. Ölenden kalan mal; 2. Sevimsiz, lanet; 3. Yılan (s.191)
- meytin serile:** Ölesin anlamında bir beddua (s.191)
- mıtırıp:** 1. İşe yaramaz 2. Sonradan görme 3. Cimri (s.193)
- mıtırıp:** Görgüsüz (s.194)
- mittik:** Zıkkım anlamında bir söz (s.194)
- mızmehele:** Perişan, ezik-büzük (s.194)
- mitili:** Giyimi yırtık pırtık olan (s.195)
- mizevırcılığ etmeğ:** İspiyonculuk yapmak (s.195)
- muhaddere:** Sağlam olmayıp hemen bozulabilir anlamında bir söz (s.195)
- muhanet:** Muhanet, cimri, kimseye yardım etmeyen (s.195)
- muhatara:** Hastalıklı (s.195)
- muşmula:** Yüzü küçük olan veya hastalıklı gibi görünen kimse (s.196)
- muzu:** İnat (s.196)
- müzevırcı:** Gammaz, ispiyoncu (s.196)
- nammısı yerde gezmek:** Namussuzluk, alçaklık (s.198)
- nefis dutmah:** Zoruna gitmek, gücenmek (s.199)
- nefsini ayağının altına almah:** Gururunu hiçe saymak (s.199)
- nezele:** Topaç oyununda dönmediği için cezalı duruma düşen topaç (s.201)
- nezelme:** 1. (is.) Eskime; 2. (f.) İncelme (s.201)
- nıkıs:** Cimri, eli sıkı (s.202)
- nırç:** Hayır, yok anlamında bir söz (s.202)
- nutku kurumak:** Konuşamaz hale gelmek (s.203)
- oğunmak:** Bayılma derecesinde ağlama, kendinden geçme (s.205)
- orçum:** Sakar, beceriksiz (s.206)

orıcı orıcın üstine dutmah: İftara yiyecek bir şey bulamayıp sonraki gün için tekrar oruca niyet etmek (s.206)

ortada otlanıp kenarda yatmah: Ortak çalışıp, kazandığını bencilik yaparak yalnız yemek anlamında bir deyim (s.207)

osırıhtan teyyara: Bir değeri veya ağırlığı olmayan, boş adam (s.207)

osanmak: Usanmak (s.207)

ot yimek: Adap usul bilmemek, görgüsüzlük etmek (s.208)

ölet: Öldürücü hastalık salgını, kıran (s.210)

öliyi gömip, ayağını torpağın üstinde bırakmah: Yapılan bir işin bir bölümünün hatalı çıkması, dıştan bakılınca sırtması (s.210)

ölmiş eşşeg aramah: Bir şeyi çok ucuza almak istemek, ona gerçek değerinin çok altında fiyat vermek (s.210)

öndirik: Hastalıklı (s.210)

ör ör: Öfkeyi, kızgınlığı anlatan ve yansıma seslerden oluşan bir ikileme (s.211)

ör ör etmek: Bas bas bağırmak, tepkisini dile getirmek (s.211)

örgetleme: Dolduruşa getirme (s.211)

ötirig: Kötü, işe yaramaz (s.212)

öttirikli: Hastalıklı (s.212)

pağıl: Kıskaç (s.215)

pakıl: Cimri (s.215)

parayı yerde bulmah: Savurganlık etmek, düşüncesizce para harcamak (s.216)

parça pincig olmah: Paramparça olmak, mahvolmak (s.217)

parpazlama: 1. Paniğe kapılma; 2. İyi görememe (s.217)

pasanta: Eskimiş, pörsümüş, işe yaramaz (s.217)

peççel: Beceriksiz, sakar (s.218)

pepe: Konuşma zorluğu çeken, kelimeleri tam çıkaramayan (s.218)

perçan: Perişanlık (s.218)

persengini bozmak: Moralini bozmak (s.219)

pırpırık: Çok ihtiyar, eli ayağı tutmaz derecede güçsüz (s.220)

pıssık boğın derman: İnsanlara en ufak yardımı dokunmayan faydasız insanlar için söylenen bir deyim (s.221)

pimpirik: Şüpheli, bahaneci, kendine güvensiz, mız mız (s.222)

pise pasa para vèrmek: Parayı boşa harcamak, gereksiz şeylere para vermek (s.222)

pis nas: Perişan, berbat (s.223)

pispisi: Pinti, cimri (s.223)

pöh: Kabul olmayan, sayılmayan (s.224)

pūç: Gelişmemiş meyve, ürün (s.224)

puç olmah: Soğuktan veya baskıdan dolayı kol ya da ayağın uyuşması, hissedilmeyecek duruma gelmesi (s.224)

pūç: Kötürüm, sakat (s.224)

püngül pisgil: Yırtık pırtık, ufak tefek anlamında ikileme (s.225)

rig tutmak: Kin tutmak (s.228)

rik: Kin, nefret (s.228)

sābıka: Hiçbir zaman (s.229)

sadana: Saf, salak (s.230)

saḫamatlıh: Beceriksiz, sakar (s.230)

sakavı olma: Donarcasına üşümek (s.230)

salma: Başiboş (s.231)

saman altından suyu biraḫıp, çıḫıp üstine vaaz vermek : İnsanları kışkırtıp birbirlerine düşürdükten sonra bir köşeye çekilip etrafta olanları izlemek; masummuş gibi görünmeye çalışmak (s.232)

sanki dil otı yimiş : Çok fazla konuşan kişi için söylenen bir deyim (s.232)

sanuḫlanmak: Kızmak (s.232)

sasımak: Bozulmak, kokmak (s.233)

senden su, benden kan getmek: Seni etkilemeyen şeyin beni çok etkilemesi (s.235)

seyip: Başiboş, serbest) (s.236)

seyip kalmak: Yalnız kalmak (s.236)

sıcaḫ ahır, sallama yem: Sorumsuz, yediği içtiğini düşünmeyen (s.237)

sıḡa: Çok zayıf, çelimsiz kimse (s.238)

sıtkı sıyrılmak: Bir insana karşı olan bağlarını yitirmek, soğumak (s.238)

sinegin kanadından almah: Bebeklerin en ufak bir esintiden veya mikroptan etkilenip hemen hasta olmaları (s.239)

sitam: Üşütme hastalığı, sıtma (s.240)

size bişmişse bana sovımış : Sizin sahiplenmeniz gereken konu olduğu halde sahiplenmiyorsanız ozaman beni de hiç alakada etmez anlamında bir deyim (s.240)

sokı dövene hey çekmek: Kendi kendisine bir faydası dokunmayan kimsenin başkasının hayrına çalışması; ahmaklık etmesi (s.241)

sonadan görme, gavurdan dönme: Eline fırsat geçince azıtan, görgüsüzce hareketler sergileyen; mayasında bozukluk olan kimse (s.241)

son üç gün sabır daşı kaħmaħ: Oruçlu kimselerin Ramazan ayının son üç günü sabırsızlık çektiğini anlatan bir deyim (s.241)

soyha: 1. Ölünün sırtından çıkarılan giyecek; 2. Lanet olası anlamında bir beddua sözü (s.242)

surha: Angarya iş, onun-bunun işi (s.243)

sünnet etmek: Alışverişte karın büyük kısmını kesmek, çok düşük fiyat önermek (s.243)

sürpene: Seviyesi düşük, bayağı kadın anlamında bir söz (s.245)

şamşanperı: Ortılığı velveleye veren, şaklaban (s.247)

şarmuta: Yaramaz kız çocuğu (s.248)

şarmuta: Bir şey bilmeyen, boş boş bakınan (s.248)

şerietten daş düşmek: “Ne acelesi var, kanun değil ya, ne zaman olursa olsun” anlamında kullanılan bir deyim (s.250)

şeytandan üç gün önce doğmaħ: Bir kimsenin çok kurnaz olması, her türlü ayak oyununu bilmesi (s.250)

şille: Düzensiz, dağınık kimse (s.251)

şilligin ters yüzi: Çok çirkin bir kızı tarif etmekte kullanılan bir deyim (s.252)

şimre: Yüzde yara halinde çıkan bir hastalık (s.252)

şor su: Tatlı olmayan, içilemeyen kuyu suları (s.253)

taħtita çıħmaħ: Ölmek, tabuta girmek (s.255)

tarmahar: Dağınık (s.257)

tartar etmek: Savurmak, harbur etmek (s.257)

tas keyipmış: İşin ucunun kaçması, çığrından çıkması (s.257)

teglemek: Terk etmek, ayrılmak, boşvermek (s.259)

tekleme: Yalnız bırakmak (s.259)

telāta: Tarım yamalak, üstün körü (s.260)

teng: Darlık, sıkıntı (s.260)

teprag: Deprem (s.261)

ter çabası: Anlatamamak (s.261)

teres: Bir şey bilmeyen kişiler için kullanılan bir söz (s.261)

tergemek: Terk etmek (s.261)

terral: Tembel, işgörmez, aylak (s.261)

tetırħam: İshal (s.262)

tezmek: Kaybolmak (s.262)

tirrek: Bir şeyi beğenmeyen, havalı (s.264)

tırrığa düşmek: İshal olmak (s.264)

tırro: Küçümseme, beğenmeme ifadesi (s.264)

tırşikci: Yalaka (s.264)

tirrek: 1. Her şeyi beğenmeyen (kimse); 2. İşe yaramayan, boş; 3. Sinirli, bağırır, kızan (s.265)

titneme: Azarlama (s.265)

toh evin ac iti: Ailesi tarafından hiç aç bırakılmayan; buna rağmen karnı hiç doymayan ve gittiği her yerde yemek isteyen çocuk (s.266)

tohumına para saymah: Bir değeri olmayan, önemsiz görülen şeyler için kullanılan bir deyim (s.266)

torbanın altı delig: Bir insanın giderinin gelirinden daha çok olması; ne kadar çabalarsa çabalasın, kendi açığını kapatamaması (s.268)

tükeni valinen bereber açmağ: Bir esnafın sabahları dükkanını geç açması, iş yerine geç gelmesi (s.269)

uda boğılmak: Utanmak, utancından bir şey söyleyememek, kendini borçlu hissetmek (s.271)

ud belası: Utandığı için bir şeyi yapmak zorunda kalmak (s.271)

ufahcılığ etmek: Basit şeylerin hesabını yapmak, küçük şeylere tenezzül etmek (s.271)

ulımoğlının türkisi olmak: Bir işin çok uzaması durumunu anlatan ifade (s.272)

uyuntu: Uyuşuk, mızımız (s.273)

uz: İçinden pazarlıklı (s.273)

ürküç: Korkunç (s.276)

ütünmek: Kaybolmak (s.276)

varlıh içinde yoğlıh çekmek: Bir kimsenin malı mülkü çok olmasına rağmen maddi sıkıntı çekmesi (s.277)

vık vık gülmek: Hafife alarak gülmek (s.278)

vıllıma: Laşkalaşma (s.278)

vıvır: Gevezelik (s.278)

vızzik mızzik: Mızımız (s.278)

villetmek: İş sulandırmak (s.279)

yabancılama: Yabancılaşmak, utanmak, çekinmek (s.281)

yadı: “Yok, yoktu” anlamında bir ifade (s.281)

yadırğı yorğan sırtına değmek: Gurbete giden ve oranın tadını alan bir kimsenin kendi memleketine geri dönmemesi, gurbette yaşamaya devam etmesi (s.281)

yağlı kara: Kene gibi yapışan, yılışık (s.282)

yalandırmak: Kandırmak (s.282)

yaldatmak: Aldatmak (s.283)

yalmaşı: Yalnız başına anlamında bir ifade (s.283)

yanılga: Yanılgı, yanlış (s.283)

yaralı yere kurt düşürmek: Sonunun tehlikeli, zararlı ve olumsuz olacağını bilerek unutulmaya yüz tutmuş bir acı ve tehlikeyi yeniden hatırlatma gayreti içinde olma (s.284)

yarım ağızlı: Yediği içtiği şeyleri ağzından kaçırıp üzerine döken kimse (s.284)

yarım boğum: Yarı ölü, ölmek üzere olmak (s.284)

yastılı müftisi: Gece, sanki fetva verircesine kendi kocasını kışkırtıp dolduruşa getirerek gündüz kayıvalidesinin üzerine salan gelin için kullanılan bir deyim (s.285)

yavan: Geveze, boş konuşan (s.285)

yedi dırnahtan atmağ: Hiç yerinde durmamak, çok yaramazlık etmek (s.285)

yefek: Zayıf, güçsüz, basit (yefek gelmek, şeklinde deyim olarak kullanılır.) (s.286)

yelpeme: Nefes darlığı (astım) hastalığı (s.286)

yerendirik: Gevezelik anlamında bir söz (s.286)

yerine türki söylemek: Bir kimseye hak ettiği parayı veya hisseyi vermemek (s.287)

yettez: Yeter anlamında bir ifade (s.287)

yırtılan barso'nın yaşı: "Nasıl olsa olan bana olmuyor, zararı Barso'ya, benim bir kaybım yok" anlamında kullanılan bir umursamazlık deyimini (s.288)

yılanı gelmek: Elindeki yiyeceğin bir kısmını arkadaşına tattırmayan, onun ağzını sulandıran çocuğa yetişkin bir kimse tarafından söylenen bir deyim (s.288)

yumağı ters dönmek: İşlerin kötüye gitmesi (s.290)

yumsuluk: Bir kimsenin canının çok çektiği bir şeyi elde edemediğinde düştüğü durum (s.290)

yutızmak: Yenilmek, kaybetmek (s.290)

yüze karşı pışo etmeğ: Bir kişinin yüzüne karşı sevgi ifadesi belirtip arkasından nefretini açıklama, riyakarlık (s.291)

yüzüm sizden kara: Karşıdakine karşı mahcup olmak (s.291)

yüz yavıncı olma: İstemeyerek görüşmek durumunda olmak (s.291)

zağal: Tembel, vurdumduymaz (s.293)

zambırılanma: Çok kızma, öfkelenme (s.293)

zambırlı: Hırçın, öfkeli (s.293)

zamparalı: Zamparalık, çapkınlık yapmak (s.293)

zararı karından çol: İnsana faydadan çok zarar getiren iş (s.294)

zaringil: Bıkılmış, bezmiş, perişan (s.294)

zartinim: Beğenmeme hali (s.294)

zavka alma: Alay etme (s.294)

zehirdir içeceksin: Eşinin davranışlarından şikayetçi olan veya eşinden boşanmak isteyen kimseye büyükleri tarafından söylenen bir deyim (s.294)

zehveren: Acı anlamında kullanılan bir söz (s.294)

zevzek: Geveze, sulu hareket yapan kimse (s.295)

zikkim: Lanetleme (s.296)

zinkabıt: Zehir gibi acı (ya da aşırı ekşi) (s.296)

zıpır: Görgüsüz, kaba, cahil (s.296)

zırta: Beğenmeme hali (s.296)

zırttiklenmek: Tavır almak (s.296)

zırto: Ciddiyetsiz, terbiyesiz anlamında bir söz (s.296)

zibilge: Çöküntü, harabe yerler (s.296)

zobu: Kalıbı büyük ve işe yaramaz, hantal anlamlarında kullanılan bir ifade (s.297)

zollo: Yaramaz, kaba saba (s.297)

zottiğine tohanma: Zoruna gitmek (s.297)

zumzuru: Kötü, iyi olmayan, küçük anlamında bir söz (s.297)

Sonuç

Olumsuzluk kavramı, her dilde ve ağızda yer alan evrensel bir olgudur. İnsan düşüncesinde olumlu ve olumsuz durumlar birbirini tamamladığından, olumsuz ifadeler de dilin ayrılmaz bir parçası olarak karşımıza çıkar. Adıyaman ağız, Batı Grubu Ağızları içinde yer almakta olup kendine özgü fonetik, morfolojik ve anlamsal özellikler barındırmaktadır. Bu ağız, ölçünlü Türkçeye kıyasla farklı olumsuzluk yapıları içermekte ve kelime ya da cümle düzeyinde çeşitli biçimlerde olumsuz ifadeler kullanmaktadır.

Genel Türkçede olduğu gibi Adıyaman ağızında da olumsuzluk, ekler ve kelimeler yoluyla oluşturulmaktadır. Yaygın kullanılan olumsuzluk biçim birimleri arasında -mA, -mAz, -mAdAn, -sız ve mı bağımlı biçim birimleri yer

alırken *değil, hiç, yok, hayır, ne... ne (de), yoksa* gibi bağımsız biçim birimleri de olumsuzluk bildiren yapılar arasında bulunmaktadır. Adıyaman ağızında görülen olumsuzluk biçim birimleri ölçünlü Türkçede kullanılan olumsuzluk biçim birimleriyle benzerlik göstermektedir. Çalışmanın ilk bölümünde ölçünlü dilde yer alan olumsuzluk biçim birimlerinin Adıyaman ağızındaki görünümü gösterilmiştir. Bunun yanı sıra, bazı kelimeler ve deyimler, hem ilgili ağızdaki temel anlamıyla hem de bulunduğu/kurduğu bağlam içinde olumsuz anlamlara sahip olmaktadır. Bu şekilde sözlük birim olarak var olan çok sayıda anlam birimini Adıyaman ağızı söz varlığında görmek mümkündür.

Türkiye Türkçesi ağız bölgelerinde, ağız çeşitliliğinin en önemli nedenlerinden biri, 11. yüzyıldan itibaren bölgeye yerleşen Oğuz boylarının farklı ağız özelliklerine sahip olmasıdır. Tarih boyunca gerçekleşen göçler, farklı topluluklarla etkileşimler ve sosyal dinamikler, ağız yapılarının zenginleşmesine ve çeşitlenmesine yol açmıştır. Adıyaman ağızında yer alan *ağa kızı isdeyip dilenci başlığı vermek, ağzını bılaştırmak, burnunun yeli enmek, duz yalatmak, iki gişiye bi tırşik, kırh öksiznen bi mağarada kalmah, nefsinin ayağının altına almağ, ortada otlanıp kenarda yatmah, saman altından suyu bırahip, çıhip üstine vaaz vermek, zambırlanma* vb. gibi duygu değeri yönüyle olumsuz ifadeler ve deyimler de bölgenin kültürel yapısını ve tarihsel gelişimini yansıtmaktadır.

Adıyaman ağızındaki olumsuzluk kavramı, hem dil bilimsel hem de anlam birimi yapılarıyla meydana gelmekte olup yöre ağızının olumsuzluk konusundaki farklılığının anlam birimsel yapılarda ortaya çıktığı görülmektedir. Dil bilimsel olumsuzluk bağlı bulunduğu ölçünlü Türkçe ile aynılık göstermektedir; ancak olumsuz anlam birimi yapıları ise yöre ağızında önemli oranda bulunmaktadır. Olumsuz durumu ifade etmek için olumsuz biçim birimlere başvurmadan olumsuz kavram alanı oluşturan çok zengin anlam birimi örneğini görmekteyiz.

Kaynakça

- Alyılmaz, Semra. Türkçede olumsuz fiillerin geniş zaman biçimbirimi. *International Periodical For the Languages, Turkish Studies Literature and History of Turkish or Turkic*, 5/4, (2010) 87-118.
- Hirik, Erhan. Anlam Değiştirme Aracı Olarak Olumsuzluk Eki –mA. *Karademiz Araştırmaları Dergisi*, 44, (2015) 167-185.
- İlhan Nadir - Karadayı, Ceren. *Türkçede Olumsuzluk*. Ankara: Kesit Yayınları, 2017.
- Karahan, Leyla. *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2017.
- Korkmaz, Zeynep. *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007.
- Telli, Burak - Bulduk, Türker Barış. *Adıyaman İli ve Yöresi Ağızları Söz Varlığı*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2018.
- Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.
- Üstünova, Kerime. Dilbilgisel Olumsuzlayıcılar. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(4), (2016). 1703-1715.

Vardar, Berke. *Açıklamalı Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları, 2002.